

ΠΟΡΙΣΜΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

ΑΡΙΘΜ. ΠΡΩΤ: ****/2003

Καταβολή από το ΙΚΑ εξόδων κηδείας που ολοκληρώνεται με αποτέφρωση

Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη: Μαρία Μητροσύλη

Ειδική Επιστήμονας: Κωνσταντίνα Πρεβεζάνου

Λέξεις-Κλειδιά

Έξοδα κηδείας – αποτέφρωση – διάθεση του σώματος μετά θάνατον – ελεύθερη ανάπτυξη προσωπικότητας – άρθρο 5 παρ. 1 Σ – άρθρο 32 Α.Ν. 1846/1951

Περίληψη

Οι διατάξεις, οι οποίες προβλέπουν την καταβολή εξόδων κηδείας δεν προσδιορίζουν τον τύπο με τον οποίο θα διαθέσει κανείς το σώμα του μετά θάνατον – Η συνταγματικά κατοχυρωμένη προσωπική ελευθερία, ως ελευθερία αυτοκαθορισμού περιλαμβάνει και την επιλογή ως προς τον τρόπο διάθεσης του σώματος μετά θάνατον – Η νομοθεσία του ΙΚΑ δεν προσδιορίζει τον τύπο της κηδείας – η μη καταβολή εξόδων κηδείας που ολοκληρώνεται με αποτέφρωση, κατ' ανάγκη εκτός Ελλάδος αφού στην Ελλάδα δεν προβλέπεται η αποτέφρωση των νεκρών, οδηγεί σε παραβίαση της ελευθερίας επιλογής του τρόπου διάθεσης του σώματος μετά θάνατον και συνεπώς αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος

ΠΟΡΙΣΜΑ

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρθρο 103 παρ. 9 του Συντάγματος και τα οριζόμενα στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 6 του Ν.3094/2003 και 4 παρ. 4 του ΠΔ273/1999, έλαβε και εξέτασε την αναφορά που υπεβλήθη από την κυρία *** σχετικά με την καταβολή εξόδων αποτέφρωσης. Μετά από εκτενή εξέταση του σχετικού υλικού, η έρευνα ολοκληρώνεται με τη σύνταξη του παρόντος πορίσματος, το οποίο γνωστοποιείται και κοινοποιείται αρμοδίως.

I. Ιστορικό

Η κυρία *** υπέβαλε αίτηση στην αρμόδια υπηρεσία (διεύθυνση παροχών) ζητώντας την κάλυψη εξόδων μεταφοράς και αποτέφρωσης, στο πλησιέστερο κράτος όπου παρέχεται αυτή η δυνατότητα, για τον πατέρα της, ο οποίος είναι συνταξιούχος του ΙΚΑ και επιθυμεί να αποτεφρωθεί όταν επέλθει ο θάνατός του. Στην αίτηση αυτή, η αρμόδια υπηρεσία ανταποκρίθηκε με το αριθμ. πρωτ. Π07/26/20-11-2002 έγγραφο στο οποίο, μεταξύ άλλων, αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Στην έννοια των εξόδων κηδείας περιλαμβάνεται κάθε δαπάνη που έγινε σχετικά με την κηδεία (π.χ. φέρετρο, ανόρυξη τάφου, αμοιβή εργολάβου κηδειών, έξοδα περιποίησης νεκρού, δικαιώματα ναού, ιερέων, νεκροταφείου, στολισμός φερέτρου και εκκλησίας, αποτέφρωση κ.λπ.)».

Να επισημανθεί στο σημείο αυτό ότι η διαδικασία αποτέφρωσης, για όσους το επιθυμούν για λόγους θρησκευτικής συνείδησης, στην Ελλάδα δεν έχει μέχρι στιγμής προβλεφθεί. Επιπρόσθετα, η ελληνική νομοθεσία, για τις ιατρικές πράξεις οι οποίες δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στην Ελλάδα, εγκρίνει τη καταβολή δαπανών νοσηλείας και μεταφοράς σε αντίστοιχη χώρα της αλλοδαπής, στην οποία είναι δυνατή η πραγματοποίησή τους.

Στη συνέχεια του εγγράφου, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στον Κανονισμό Ασθενείας του ΙΚΑ επισημαίνοντας ως μοναδική εξαίρεση τις διατάξεις νοσηλείας στο εξωτερικό, οι οποίες καλύπτουν πράξεις οι οποίες δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν εντός των ορίων της χώρας. Και καταλήγει το έγγραφο αναφέροντας τα εξής:

«Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω, δεν υπάρχει ευχέρεια από τις κείμενες διατάξεις να αναλάβει το Ίδρυμα τη δαπάνη μεταφοράς και αποτέφρωσης της σωρού του πατέρα σας στη Βουλγαρία γιατί δεν εμπίπτει στις διατάξεις».

II. Κρίσιμα δεδομένα

1. Η καταβολή εξόδων κηδείας στον Κανονισμό του ΙΚΑ

Η κοινωνική ασφάλιση αποβλέπει στην προστασία γενικά των εργαζομένων καθώς και των μελών των οικογενειών τους όταν αυτοί δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις απαραίτητες οικονομικές ανάγκες της ζωής ή να αντιμετωπίζει έκτακτες δαπάνες, οι οποίες προκαλούνται από απρόβλεπτα γεγονότα. Στην έννοια αυτού του τύπου της προστασίας εμπίπτει και η καταβολή εφάπαξ χρηματικού βοηθήματος σε περίπτωση θανάτου ασφαλισμένου ή συνταξιούχου του ΙΚΑ.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 32 του ΑΝ 1846/1951 ορίζονται τα ακόλουθα:

«Εις περίπτωση θανάτου ησφαλισμένου πληρούντος τας κατά το άρθρον 35 εδ. β προϋποθέσεις ή συνταξιούχου λόγω αναπηρίας ή γήρατος, καταβάλλεται εφάπαξ βοήθημα δι' έξοδα κηδείας οριζόμενον δι' αποφάσεως του ΔΣ και μη δυνάμενον να ορίζεται κατώτερον του διπλασίου του τεκμαρτού ημερομισθίου της ανωτάτης ασφαλιστικής κλάσεως».

Στη διάταξη του προαναφερόμενου άρθρου ορίζεται η καταβολή εξόδων κηδείας στους συνταξιούχους του Ίδρύματος και υπό προϋποθέσεις, στους ασφαλισμένους του. Ο νομοθέτης με την παρούσα διάταξη προβλέπει την παροχή εξόδων κηδείας, χωρίς να διακρίνει τον τύπο αυτής, θέτοντας περιορισμό μόνο ως προς τον δικαιούχο (ασφαλισμένος ή συνταξιούχος). Ο νομοθέτης με άλλα λόγια, δεν προσδιορίζει τον τύπο της κηδείας ούτε θέτει περιορισμό στον τύπο της ταφής.

2. Το δικαίωμα επιλογής ταφής ή αποτέφρωσης

Στην προκειμένη περίπτωση τίθεται το ζήτημα της επιλογής διάθεσης του σώματος ασφαλισμένου του Ίδρυματός σας μετά θάνατον. Η άρνηση της αρμόδιας υπηρεσίας του ΙΚΑ να καλύψει τις δαπάνες αποτέφρωσης οδηγεί σε περιορισμό της ελεύθερης επιλογής

από τον καθένα του τρόπου της μετά θάνατον διάθεσης του σώματός του και αναπόφευκτα σε περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου, όπως αυτό προσδιορίζεται στις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

Η προσωπική ελευθερία είναι το πρωταρχικό και θεμελιωδέστερο ατομικό δικαίωμα που σημαίνει την έλλειψη περιορισμών σε ό,τι αφορά τη φυσική, ψυχοσωματική ύπαρξη και δράση του ατόμου. Το ισχύον Σύνταγμα κατοχυρώνει την προσωπική ελευθερία ως δυνατότητα αυτοκαθορισμού και αυτοδιάθεσης.

«Ως προσωπικότητα, κατά την έννοια του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος νοείται το σύνολο των ιδιοτήτων, ικανοτήτων και καταστάσεων που αφενός μεν προκύπτουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως ελλόγου και συνειδητού όντος αφετέρου δε εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο» (Μάνεσης, Συνταγματικά δικαιώματα, δ' εκδ., Σάκκουλας, 1982, σ. 116). Η προσωπικότητα του ατόμου συντίθεται από τη σωματική, ψυχική, πνευματική, ηθική και κοινωνική υπόστασή του από την οποία απορρέουν επιμέρους δικαιώματα για την προστασία συγκεκριμένων εννόμων αγαθών, συνυφασμένων με την προσωπικότητά του όπως της σωματικής ελευθερίας και ακεραιότητας, της υγείας, της τιμής, της πνευματικής δημιουργίας αλλά και ορισμένες προεκτάσεις τους όπως π.χ. το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, εν γένει στη ζωή και στο θάνατο, δικαίωμα του καθένα να εξουσιάζει το σώμα του και να το χρησιμοποιεί όπως θέλει (π.χ. επιλογή της μητρότητας ή της άμβλωσης) ακόμη και μετά θάνατο (διάθεση του πτώματός του) καθώς και επιλογή ταφής ή αποτέφρωσής του (Μάνεσης, Συνταγματικά δικαιώματα, δ' εκδ., Σάκκουλας, 1982, σ. 117). Με άλλα λόγια, το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος προστατεύει το δικαίωμα του καθένα να είναι ο εαυτός του υπό τον περιορισμό της προσβολής των χρηστών ηθών (Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, εκδ. Σάκκουλας, 1998, σ. 158).

Οι υποχρεώσεις, που απορρέουν από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, για το κράτος είναι :1) να μην παρεμποδίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων 2) να αίρει τα πιθανά εμπόδια που υφίστανται προκειμένου κάθε άτομο να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και 3) να παρέχει κάθε αναγκαίο μέσο για την ελεύθερη ανάπτυξή της.

Η δυνατότητα καύσης του νεκρού, εφόσον αυτή αποτελεί εκτέλεση σαφώς εκπεφρασμένης επιθυμίας του θανόντος, δεν προσκρούει στις αρχές της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου που κατοχυρώνουν το Σύνταγμα και οι διεθνείς συνθήκες που εφαρμόζονται στην Ελλάδα, ούτε εξάλλου σε θεμελιώδεις αξίες της κοινωνικής ζωής ή στη δημόσια τάξη, δεδομένου ότι η προαιρετική καύση των νεκρών, επιτρεπτή και μάλιστα αρκετά διαδεδομένη σε μεγάλες χώρες της Ευρώπης, συζητείται ήδη ευρέως και στη δική μας χώρα κατά τις τελευταίες δεκαετίες στη βάση μιας γενικότερα γνωστής, κατανοητής και υπολογίσιμης επιχειρηματολογίας, πλην όμως, δεν έχει υπάρξει το νομοθετικό πλαίσιο που θα οδηγεί στην καύση νεκρών εντός των ορίων της χώρας μας.

Η δυνατότητα καύσης των νεκρών, παρέχοντας σε σημαντικό αριθμό ενδιαφερομένων την ευχέρεια της μετά θάνατον διάθεσης του σώματός τους κατά τρόπο που ανταποκρίνεται σε βασικές ιδεολογικές τους αρχές ή, ακόμη περισσότερο, στον πυρήνα της θεώρησης με την οποία αυτοί προσεγγίζουν τα αιώνια μεταφυσικά ερωτήματα της ζωής και του θανάτου, ασφαλώς συνάδει προς το άρθρο 5 παρ.1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, όπως και προς το άρθρο 4 παρ.1 του Συντάγματος που κατοχυρώνει την ισότητα ενώπιον του νόμου.

3. Διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη

Από τη μελέτη αφενός μεν των θέσεων της αρμόδιας υπηρεσίας αφετέρου δε των διατάξεων της κείμενης νομοθεσίας, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει να επισημάνει τα ακόλουθα:

1. Οι διατάξεις, οι οποίες προβλέπουν την καταβολή εξόδων κηδείας δεν προσδιορίζουν τον τύπο με τον οποίο θα διαθέσει το σώμα του μετά θάνατον. Εξάλλου, η λογική που συνοδεύει την καταβολή των εξόδων κηδείας είναι η οικονομική ενίσχυση των οικογενειών των ασφαλισμένων, οι οποίες αντιμετωπίζουν έκτακτες δαπάνες που προκαλούνται από απρόβλεπτα γεγονότα, όπως ο θάνατος.
2. Το Σύνταγμα, ως θεμελιώδης νόμος, οριοθετεί το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας στην έννοια του οποίου συμπεριλαμβάνεται και το δικαίωμα επιλογής στην ταφή ή την αποτέφρωση.
3. Ο Κανονισμός του ΙΚΑ δεν προσδιορίζει τον τύπο με τον οποίο ο καθένας επιθυμεί να διαθέσει το σώμα του μετά θάνατον.
4. Επιπλέον, σύμφωνα με το έγγραφο της αρμόδιας υπηρεσίας του ΙΚΑ, ερμηνεύοντας την έννοια των εξόδων κηδείας συμπεριλαμβάνουν και την αποτέφρωση. Ωστόσο, δεν υπάρχει δυνατότητα, λόγω έλλειψης νομοθετικού πλαισίου, να πραγματοποιηθεί αποτέφρωση εντός των ορίων της χώρας. Συνεπώς, το γεγονός ότι συμπεριλαμβάνεται στην έννοια των εξόδων κηδείας και, ορθώς, η αποτέφρωση χωρίς να μπορεί αυτή να πραγματοποιηθεί εντός της χώρας και χωρίς να καταβάλλονται και τα έξοδα προκειμένου αυτή να υλοποιηθεί σε άλλη χώρα, αποδεικνύει αφενός μεν μια αντίφαση αφετέρου δε παραβίαση του δικαιώματος επιλογής στην ταφή ή την αποτέφρωση, η οποία αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

4. Πρόταση του Συνηγόρου του Πολίτη

Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνεται να επανεξετασθεί η περίπτωση που εξέθεσε η κυρία *** και να ρυθμιστεί το θέμα της καταβολής εξόδων αποτέφρωσης σε χώρα που μπορεί αυτή να πραγματοποιηθεί.

Οι αποδέκτες του παρόντος παρακαλούνται να ενημερώσουν το Συνήγορο του Πολίτη για τις απόψεις του και για την αποδοχή των προτάσεων του, κατά το άρθρο 4 παρ. 6 του Ν. 3094/2003 εντός ευλόγου διαστήματος. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συνεργασία και παραμένω πάντα στη διάθεσή σας.

Εξέλιξη

Σε συνέχεια του πορίσματος η διοίκηση του ΙΚΑ (Γενική διεύθυνση ασφαλιστικών υπηρεσιών – Διεύθυνση παροχών – Τμήμα παροχών ασθενείας) υπέβαλε στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους ερώτημα εάν είναι δυνατή η κάλυψη των εξόδων μεταφοράς του ασφαλισμένου και κηδείας που ολοκληρώθηκε με αποτέφρωση εκτός Ελλάδος, εάν η παραγραφή της σχετικής αξίωσης είναι εξάμηνη (δηλαδή αυτή που προβλέπεται στο άρθρο 40 παρ. 6 εδαφ. 1 του α.ν. 1846/51) και, τέλος, εάν για την υποβολή του αιτήματος για την

απόδοση των εξόδων κηδείας ισχύει η εξαμηνιαία προθεσμία του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 του Κ.Α.Α.

Στα ερωτήματα αυτά, το Ε΄ Τμήμα του Ν.Σ.Κ. με γνωμοδότησή του η οποία έγινε δεκτή από τον Υποδιοικητή του Ιδρύματος, δέχθηκε κατά πλειοψηφία ότι άρνηση καταβολής εξόδων κηδείας που ολοκληρώνεται με αποτέφρωση εκ μέρους του ΙΚΑ συνιστά δυσμενή διάκριση εις βάρος των ασφαλισμένων που επιλέγουν αυτόν τον τρόπο διάθεσης του σώματός τους μετά θάνατον και, ως εκ τούτου, αντίκειται στα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 13 παρ. 1 του Συντάγματος. Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση, το ποσόν που πρέπει να αποδίδεται είναι το εκάστοτε προβλεπόμενο εφάπαξ ποσόν που καταβάλλεται για έξοδα κηδείας και δεν συναρτάται ούτε με την επιλογή της τελετουργίας, ούτε με την πραγματική δαπάνη στην οποία υπεβλήθησαν οι ενδιαφερόμενοι. Εξάλλου, το ΝΣΚ δέχθηκε ομόφωνα ότι η εν λόγω παροχή δεν συνιστά παροχή κλάδου ασθένειας και, συνεπώς, η σχετική αξίωση δεν υπόκειται στην εξαμηνιαία παραγραφή των παροχών κλάδου ασθένειας σε χρήμα, αλλά στην γενική πενταετή παραγραφή των χρηματικών αξιώσεων κατά του ΙΚΑ. Επίσης έκρινε ότι είναι ανίσχυρη η εξαμηνιαία αποσβεστική προθεσμία για την υποβολή του αιτήματος απόδοσης των δαπανών κηδείας.

Η γνωμοδότηση αυτή, με την οποία έγιναν δεκτές οι προτάσεις της Αρχής, κοινοποιήθηκε στα Υποκαταστήματα του ΙΚΑ συνοδευόμενη από την υπ' αρ. 105/17.9.2004 εγκύκλιο ώστε να εφαρμόζεται εφεξής. Στην εγκύκλιο προβλέπεται επίσης η δυνατότητα επανεξέτασης αιτημάτων που είχαν απορριφθεί στο παρελθόν, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχει παραγραφεί η σχετική αξίωση.

Παυλίνα Κοντογεωργοπούλου

Ειδική Επιστήμονας
στο Συνήγορο του Πολίτη